

Giovanni Cesca

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT
EN LA FILOSOFIA GREGA

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

I. INTRODUCCIÓ

- 1.— Importància i posició diferent de la gnoseologia en la filosofia antiga i moderna 1
- 2.— Causes d'aquesta diferència 3
- 3.— Causes que van provocar l'estudi del coneixement en la filosofia grega 5

II. LA TEORIA DEL CONEIXEMENT EN LA FILOSOFIA PRESOCRÀTICA

- 1.— Pitagòrics i eleàtics 8
- 2.— Heraclit i Empèdocles 10
- 3.— Demòcrit 13
- 4.— Anaxàgoras, Clidem i Diògenes 16
- 5.— Característica i examen de la gnoseologia dels nous filòsofs naturalistes 17
- 6.— La sofística 19

III. LA TEORIA DEL CONEIXEMENT EN LA FILOSOFIA SOCRÀTICA

- 1.— Sòcrates i les escoles socràtiques menors ... 24
- 2.— Plató 26
- 3.— Examen de la teoria del coneixement de Plató 30
- 4.— Aristòtil 35
- 5.— Examen de la gnoseologia aristotèlica..... 40

IV. LA TEORIA DEL CONEIXEMENT EN LES FILOSOFIES DOGMÀTIQUES I ESCÈPTIQUES POSTARISTOTÈLIQUES

1.— La filosofia postaristotèlica	45
2.— Els estoics	46
3.— Epicur	51
4.— L'escepticisme. Pirró, Carnèades, l'Acadèmia Mitjana	53
5.— Enesidem	57
6.— Agripa, Favorí, Sext Empíric	62
7.— La Nova Acadèmia i l'eclecticisme	68

V. LA TEORIA DEL CONEIXEMENT EN LA TEOSOFIA

1.— La teosofia	71
2.— Arquitas, Plotí	73
3.— Porfiri i Procle	76

VI. CONCLUSIÓ

1.— Resum de l'exposició històrica	79
2.— Resum de l'examen de les doctrines	80
3.— Resultats gnoseològics	82

I

INTRODUCCIÓ

1. Importància i posició diferents de la gnoseologia en la filosofia antiga i moderna

Entre les diferents ciències filosòfiques, la que forma l'eix al voltant del qual gira tot i el fonament de la filosofia contemporània és la teoria del coneixement, que examina el valor i els límits del coneixement i ens fa saber què es troba a l'abast del coneixement humà i quina validesa tenen els resultats als quals arribem mitjançant l'ús de la percepció i el pensament. D'aquesta manera, la gnoseologia constitueix el fonament primer i indispensable no sols de la metafísica, sinó també de les ciències especials, perquè aquestes només poden saber a través d'ella quins problemes han de tractar i quins, en canvi, resulten insolubles i inacessibles a la nostra funció cognoscitiva, i també arriben a saber quin és el valor dels resultats que assolixen i quina és la interpretació que se n'ha de donar. La filosofia depèn del tot de la recerca gnoseològica, perquè en ella es fonamenta la solució a tots els problemes científics i metafísics, que adquireixen un significat divers segons que reconguem al coneixement un valor absolut o relatiu, i d'aquesta manera els diferents sistemes científics i metafísics i les diverses teories generals descansen sobre les diferents respostes que hom pugui donar al problema gnoseològic.

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT

La decisiva importància de la teoria del coneixement respecte a les altres parts de la filosofia no és una qüestió que hagi caracteritzat tota la història de la filosofia, sinó que apareix tan sols a l'època moderna i va creixent fins que esdevé dominant a partir de Kant. En canvi, en la filosofia antiga i medieval, la situació és totalment diferent i l'epistemologia, lluny de dominar les altres branques de la filosofia, hi està subordinada, de manera que la solució dels diferents problemes epistèmics depèn totalment de les diferents teories metafísiques o ètiques.

La diferència entre el reconeixement que rep la gnoseologia en la filosofia antiga i en la moderna es deu al fet que, mentre que en la modernitat aquesta va ser estudiada *ex professo*, profundament i sistemàtica en tots els seus aspectes, per tal d'arribar d'aquesta manera a obtenir un sòlid fonament de la recerca filosòfica, en la filosofia antiga, en canvi, l'estudi de la teoria del coneixement ha estat sempre fragmentari i parcial, vinculat tan sols als problemes que estaven implicats en les qüestions metafísiques i ètiques que es discutien a cada moment. Per això, mentre que en la filosofia moderna s'ha arribat a resultats definitius independents de tot preconcepte metafísic o ètic, i que tenen per tant una influència capital sobre les altres parts de la filosofia, en la filosofia antiga els resultats resultaven sempre parcials i depenien sempre de les altres doctrines, sobre les quals, naturalment, no podien tenir cap influència, i no servien més que per justificar teories metafísiques i ètiques individuals en les parts que estaven en oposició a l'experiència comuna.

Això s'observa especialment en la filosofia grega, perquè l'estudi de la gnoseologia no es constituí com a sistema ni reeixí a modificar amb els seus resultats la solució de les diferents qüestions

INTRODUCCIÓ

metafísiques, de les quals, en canvi, sempre va romandre dependent. A Grècia, la investigació filosòfica es dirigí des de bon començament al món exterior i a la recerca de les seves causes, i pressuposà sense més la validesa absoluta del coneixement, sense que els primers filòsofs s'ocupessin del seu origen, significat i valor. La recerca gnoseològica començà únicament quan l'estudi de les qüestions metafísiques conduí a doctrines dogmàtiques que contrastaven amb les dades sensibles; llavors s'intentà justificar-les disminuint el seu valor, i això donà inici a l'examen del valor de la percepció, al qual seguí després el del valor del concepte. Aquesta recerca va romandre, però, sempre vinculada i subordinada a les doctrines metafísiques, i quan l'ètica ocupà el lloc de la metafísica, és d'aquella que depèn l'examen i el valor del saber.

2. Causes d'aquesta diferència

El diferent tracte que rep la gnoseologia en la filosofia grega i en la moderna no prové de l'arbitri i de les preferències dels diferents filòsofs, sinó que té el seu origen en una causa natural, en la naturalesa psíquica de l'home i en el lloc que el fet de conèixer té en les diferents funcions de la vida humana. Des del punt de vista dels grecs, la funció i el sentit principal de la vida no consisteixen en el coneixement, sinó en l'acció. Conèixer no és un fi en si mateix, sinó que només té importància en la mesura que serveix per a l'acció, que constitueix la manifestació principal de la vida, perquè és ella la que permet que els éssers humans, a través de l'adaptació al medi aconseguixin realitzar el seu objectiu bàsic, o el que és el mateix, la seva supervivència. En efecte, l'home per conservar-se, per viure, cal que s'adapti a l'ambient especial en què es troba, i com que l'entorn es modifica conti-

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT

nuament per causes naturals, ha de procurar estar-hi en harmonia i, per tant, ha d'actuar enmotllant-s'hi. El coneixement, en canvi, no constitueix sinó un mitjà secundari que serveix per a l'acció, perquè amb ell l'home aprehèn els canvis de l'ambient des que s'originen i fins i tot els preveu, de manera que empenyent l'acció i guiant-la per produir una nova adaptació, l'ésser humà sempre està vinculat a l'acció i en depèn; de manera que es desenvolupen primer aquelles parts del coneixement que tenen relació amb l'actuar i que l'afavoreixen.

La dependència del coneixement respecte de l'acció prové del fet que l'home, en els primers estadis de la civilització, es dirigia especialment a les coses exteriors, perquè tenien més importància per a l'acció, en la mesura que en depenia per a la conservació i la millora de la seva vida, mentre que podia deixar del tot de banda la cognició dels estats psíquics instintius. Com diu Spencer, l'home primitiu en tot moment ha de veure les coses que l'envolten, les toca, les manipula, les mou; i no coneix ni sensacions ni idees; no disposa de paraules per a aquestes coses, i encara menys té una paraula o un coneixement abstracte per descriure la consciència; no pensa el pensament perquè ni les seves facultats ni la seva llengua li permetrien; ell pensa sense observar que pensa, no es pregunta ni com pensa ni què és el que pensa.¹ A l'home primitiu, la recerca filosòfica se li fa, per tant, no sols difícil sinó quasi impossible, i caldrà que la seva intel·ligència es desenvolupi, que la seva atenció es reforci i que la millora de la vida física li permeti no ocupar tota la seva ment en les coses exteriors abans de dirigir la seva mirada cap a si mateix i intentar conèixer i explicar la seva percepció i el seu pensament. Sorgida també després l'observació i

¹ SPENCER, *Principles of Sociology*, pàg. 1, cap. x § 68, trad. fr., vol. 1, pàg. 191-2.

INTRODUCCIÓ

la reflexió sobre la vida interior, l'inici de la recerca gnoseològica no es desenvolupà immediatament, perquè topava amb l'obstacle d'una altra tendència de l'home primitiu que feia impossible qualsevol examen del valor de la cognició. En els orígens l'ésser humà està mancat totalment d'esperit científic, i viu impregnat d'un cec dogmatisme absolut que li fa creure en l'existència real i objectiva de tota representació seva, que ni tan sols sota la forma de somni i d'al·lucinació reconeix com a producte de la seva ment, perquè la considera sempre la percepció d'un objecte realment existent fora d'ell. La tendència a objectivar tota representació i a creure cegament en la realitat del seu objecte fa impossible qualsevol recerca crítica del coneixement, perquè si s'admet sense més ni més el valor absolut del coneixement, resulta impossible distingir la percepció real de la il·lusòria, el coneixement cert de la falsedat i, en conseqüència, no hi ha cap necessitat d'examinar el coneixement de manera crítica ni de veure en quin moment arriba a ser vàlid, i encara menys examinar el significat de la seva validesa.

3. Causes que van provocar l'estudi del coneixement en la filosofia grega

Els obstacles, fins i tot deguts a limitacions psicològiques, que dificulten l'estudi de la teoria del coneixement, no es troben només en els primeríssims estadis de la civilització entre els primitius, sinó que romanen també durant molt de temps entre les nacions més civilitzades, i fins i tot apareixen quan el progrés de la cultura dona vida a la recerca científica i a l'especulació filosòfica. La història de la cultura ens mostra no tan sols la dificultat permanent de pensar en els problemes de la teoria del coneixement quan se'ls connecta

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT

amb la religió, sinó també que quan la ciència i la religió se separen, la gnoseologia es constitueix per si però continua movent-se en l'objectivació i en el dogmatisme absolut. Això es veu especialment en els orígens de la filosofia grega, que quan la investigació sobre la natura i l'esperit humà domina totalment, es dirigeix immediatament a les coses creient cegament en la seva veritat, situació que no dona lloc a la recerca científica experimental sobre els fets naturals individuals, sinó a l'especulació metafísica sobre la naturalesa de la totalitat del món i del seu primer principi.

La condició primigènia de l'esperit grec no resultava favorable a l'elaboració d'una teoria del coneixement, perquè ni l'exclusiva recerca natural ni encara menys el realisme vulgar i el dogmatisme absolut permeten un examen crític del valor del coneixement. Però si això impedí que des de l'origen de la filosofia grega la gnoseologia fos cultivada i adquirís posteriorment un lloc important, no feu, malgrat tot, que hi manqués del tot, ni tan sols en la filosofia presocràtica.

La gnoseologia, en efecte, es troba, tot i que fragmentàriament, en els seus orígens fins i tot en les escoles pitagòriques i eleàtiques, i això es deu a una causa que contrarestarà els efectes del dogmatisme i permeté el sorgiment d'una recerca científica del coneixement. La causa cal buscar-la en el caràcter essencialment metafísic de l'especulació grega i en els resultats als quals conduí la recerca metafísica tan aviat com donà vida als primers sistemes. Mentre la filosofia grega romangué tancada del tot en l'hilozoisme primitiu i explicà l'origen de totes les coses a través d'un principi material, pogué prescindir de la gnoseologia, per molt embrionària i fragmentària que fos; però quan passà de la recerca física a la metafísica, de manera que sorgí una oposició entre l'esser i l'esdevenir, entre la

INTRODUCCIÓ

unitat i la pluralitat que mostren els fenòmens, se sostingué un sol d'aquests punts de vista i se'l feu ressaltar com l'únic vertaderament existent. Sorgí llavors una oposició entre la concepció metafísica i l'experiència comuna dels homes, per eliminar la qual va ser necessària la recerca crítica del coneixement. Es feu indispensable oposar la percepció al pensament i disminuir el valor de l'una per elevar l'altre, i això eliminà en part el dogmatisme, despertà l'esperit crític i donà vida a les primeres recerques gnoseològiques.

II

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT EN LA FILOSOFIA PRESOCRÀTICA

1. *Pitagòrics i eleàtics*

Les primeres referències al tractament de qüestions gnoseològiques es troben en els pitagòrics i en els eleàtics, amb els quals la recerca física de l'escola jònica muta en una metafísica. Entre els pitagòrics, Filolau exposa per primera vegada una doctrina fonamental del coneixement que serà acollida per gran part dels filòsofs grecs; la que estableix que el semblant es coneix pel semblant,¹ i posteriorment aquesta doctrina afirma que el que fa que totes les coses es puguin conèixer és que el nombre està en harmonia amb la naturalesa de l'ànima.² Un altre pitagòric, Alcmeó, s'ocupa de la percepció i la fa diferent del pensament, que no es troba en els animals sinó que és una facultat exclusiva de l'home. En explicar, doncs, la percepció, parteix d'un principi contrari al de Filolau, fent-la derivar no del semblant sinó del contrari; així, diu que hi sentim per mitjà de les orelles a causa del buit que hi ha en elles, que olorem per mitjà de les narius quan amb la respiració l'olor es porta al cervell, que discernim els sabors per mitjà de la llengua perquè és tèbia i tova per la calor, i que hi veiem per mitjà dels ulls com a conseqüència de l'aigua que hi ha al seu voltant.³

¹ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 92.

² ESTOBEU, *Eclog.*, I. 8.

³ TEOFRAST, *De sens.*, 25 i 26.

FILOSOFIA PRESOCRÀTICA

Amb la filosofia eleàtica s'origina la doctrina metafísica sobre la unitat de l'èsser, que es troba en oposició amb les dades de la percepció que mostren una pluralitat i, per tant, obliga a treure valor i a dubtar de la validesa objectiva de la percepció i de la cognició. Així, Xenòfanes negava a la cognició la facultat d'assolir un saber segur, i sostenia que només arribava a una opinió,¹ mentre que l'autèntic saber només el posseeixen els Déus.² Amb tot, però, no arribava a l'escepticisme, donat que, si nega un criteri de la veritat,³ no té per impossible el coneixement de la veritat, sinó que resta sempre dogmàtic,⁴ tant que potser les seves expressions escèptiques pertanyen a un període de la seva vida anterior a la recerca metafísica.⁵

Amb Parmènides es mostra clarament la desconfiança en els sentits; afirma que mai cap sensació no ens ha de persuadir, i que no cal jutjar ni amb els ulls fal·laços ni amb les orelles ni amb la llengua, sinó amb la raó,⁶ perquè els sentits són actius només en el coneixement improp i deficient, mentre que la raó és el mitjà i l'instrument del real i complet,⁷ i amb això no treu del tot el valor a la sensació, sinó que la considera útil només per al coneixement de l'aparença, de la qual tracta al costat del de l'èsser vertader. Parmènides considera l'aparença i l'èsser vertader com dos elements que permeten explicar el coneixement i diu que en l'aparença se segueix el que predomina en els sentits, de manera que segons que sobreabundi el ca-

¹ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 49 i 110, VIII. 326.

² ESTOBEU, *Ecl.*, I. 224; *Flor.*, 29, 41.

³ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 52.

⁴ SEXT EMPÍRIC, *Hyp. Pyrr.*, I. 41.

⁵ Compareu UEBERWEG, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, vol. I, Berlín 1886, pàg. 67.

⁶ DIÒGENES LAERCI, *De clarorum philosophorum vitis, dogmatibus et apophtegmatibus*, XI. 22.

⁷ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 111-4.

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT

lent sobre el fred es té una percepció diferent en la ment. Millor i més pura és la forma de coneixement que prové del calent, però també aquí hi ha necessitat de forma i simetria. Com que arreu hi ha mescla de diverses parts, de la mescla neix en l'home la sensació i el pensament, que ell considera d'igual naturalesa, malgrat que només el pensament preval, perquè per a ell en l'home el que pensa és la naturalesa del cos.¹ Pensament i pensat són per a ell el mateix, perquè el pensament no es manifesta sense el que existeix i en el que troba el seu nom,² i per això la veritat consisteix per a Parmènides en el coneixement que l'ésser és i el no ésser no és, i l'error en l'opinió rau a considerar que el no ésser és i hagi de ser.³

També Zenó aporta un argument contra la veritat de la percepció sensible; si una faneca de gra calent, diu ell, produeix un soroll, tot gra individual i tota part d'aquest gra ha de produir-ne un, si això després no es produeix, tampoc no pot produir soroll una faneca, donat que el seu efecte és la suma dels efectes de les seves parts.⁴

Melissos també refusa el testimoni dels sentits, perquè el mateix objecte no apareix de la mateixa manera, ni apareix al mateix subjecte sempre i sota totes les circumstàncies, amb el qual el que apareix no és tal en si vertaderament.⁵

2. Heraclit i Empèdocles

Com es veu, l'escola eleàtica, per sostenir la unitat de l'ésser es veié obligada a impugnar la veritat de la percepció que mostrava la pluralitat, i per

¹ TEOFRAST, *De sens.*, 3, 4; cf. ARISTÒTIL, *Met.*, IV, 5.

² SIMPLICI, *Com. ad Arist., Phys.*, f. 31, vegeu 146 7 D.

³ PROCLE, *Com. Plat. Tim.*, II, pàg. 105B (edit. Bas.).

⁴ ARISTÒTIL, *Phys.*, VII, 5; SIMPLICI, *Com. ad Phys.*, 233.

⁵ SIMPLICI, *De caelo* 137, Aristocles *ap. EUSEBI, Praep. evan.*, XVI, 17.

FILOSOFIA PRESOCRÀTICA

reeixir a fer-ho per primera vegada va fer observar que no es podia confiar en la sensació, perquè la manera com aquesta varia segons els individus, el temps i les circumstàncies, no ens manifesta el que és sinó el que apareix, mentre que l'ésser vertader és conegut exclusivament pel pensament. Aquesta doctrina no romangué restringida als eleàtics, sinó que també fou acollida i desenvolupada per altres filòsofs presocràtics. Així, Heraclit, malgrat que en els *Cratíleria* busqui suport en les experiències basades en els sentits, no hi presta fe;¹ ell diu, en efecte, que l'home està proveït de dos òrgans per conèixer la veritat; la sensació i la raó. La primera no és digna de fe i la segona, en canvi, és jutge de la veritat² amb el que el que agrada a tots, perquè és jutjat per la raó comuna, és digne de fe, mentre que no ho és el que esdevé als individus aïllats.³ En les coses sensibles i que flueixen sempre no hi pot haver ciència, perquè no ens fan conèixer l'essència,⁴ en canvi l'autèntic coneixement és donat per la raó divina comuna a tots,⁵ que conté les lleis de totes les coses i és criteri de la veritat, amb el qual nosaltres compremem totes les coses com a conseqüència de la participació en la raó divina, que cal seguir.⁶ Heraclit també tracta sobre l'origen de la sensació, i la fa sorgir del dissemblant, de la unió de dos moviments, essent el producte comú de l'acció de l'objecte sobre l'òrgan i de l'activitat d'aquest que rep l'acció;⁷ aquest, per tant, no pot mostrar-nos res de permanent i ens ho fa veure tot mort, mentre que tot es mou,⁸ de manera que

¹ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VIII. 136.

² SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 126.

³ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 132-1.

⁴ ARISTÒTIL, *Met.*, I. 6.

⁵ ESTOBEU, *Flor.*, III. 84.

⁶ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 131, 133.

⁷ TEOFRAST, *De sens.*, I.

⁸ CLIMENT, *Strom.*, II., 434 D.

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT

els sentits són mals testimonis quan tenen ànimes que no entenen llur llengua.¹

Tot i que Empèdocles no dona fe plena als sentits, no refusa però tampoc el seu testimoni, perquè si d'una banda ens diu que no mereixen fe i que s'ha de conèixer l'essència de les coses amb la raó, també considera que el que es percep per mitjà de cada sentit és digne de fe en la mesura que hi ha present la raó.² Amb això distingeix pensament i percepció i no els considera idèntics, com volen Aristòtil i Teofrast,³ sinó que l'un es fonamenta en les dades de l'altra, donat que, pensa, connecta i jutja les dades sensibles, que per mitjà de llur comprensió per part de la ment, resulten suficients per instruir-nos sobre l'essència de les coses,⁴ i també considera el pensament com una funció material.⁵

Empèdocles explica l'origen de la sensació per mitjà de l'emanació, per la qual totes les coses es posen en comunicació entre elles,⁶ i diu que s'origina com a conseqüència que les coses s'insinuen en els porus dels sentits individuals, cadascun dels quals, essent diferent dels altres, no pot percebre el que correspon a un altre.⁷ Així, per a la sensació

---

¹ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 120. Plató en el *Teetet* fa derivar la doctrina sensualista de Protàgoras d'Heraclit, amb la doctrina metafísica del qual la posa en relació, això però no pot ser, com es veu per l'anterior, amb el qual s'ha d'admetre que alguns deixebles d'Heraclit no hagin extret de la doctrina metafísica del mestre, la qual no té res a veure amb allò. (Vegeu PEIPERS, *Plato's Erkenntnistheorie*, Leipzig 1874, pàg. 16, 278). Recentment LEWIS (*History of the Philosophy from Thales to Comte*, trad. alemanya, Berlín 1873) i SCHUSTER (*Heraclit von Ephesus*, Leipzig 1873) han volgut fer d'Heraclit el primer representant del sensualisme, el que no es pot admetre, mostrant-nos tots els seus fragments que ell prestava fe només a la raó.

² SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 123-5.

³ ARISTÒTIL, *Met.*, I. 6; TEOFRAST, *De sens.*, 10.

⁴ PEIPERS, *op. cit.*, pàg. 26, 28, 31.

⁵ ARISTÒTIL, *De an.*, III. 3.

⁶ ARISTÒTIL, *De gen. et corr.*, I. 8; PLATÓ, *Meno IX.*, *Tim.*, XXX.

⁷ TEOFRAST, *De sens.*, 7.

FILOSOFIA PRESOCRÀTICA

visual s'aconsegueix una doble emanació; en efecte, la part interna de l'ull és foc, i la sensació es produeix com una llanterna quan en surt la llum; la part externa, en canvi, és aigua, mitjà a través del qual el foc passa a fora; pels passatges on passa el foc es perceben les coses blanques, pels de l'aigua les negres, mentre que es tenen els colors quan les emanacions de les coses vistes penetren a l'ull.¹ L'oïda és excitada pels sons externs, que sorgeixen quan l'aire mogut penetra a l'orella, i l'olor i el gust es basen també en la penetració a l'òrgan de partícules tènues i lleugeres de matèria.² Ell explica després el coneixement del semblant pel semblant, amb el qual pensem i percebem per mitjà de l'element semblant que hi ha en nosaltres.³

3. Demòcrit

Demòcrit no creu tampoc en el testimoni dels sentits, i Aristòtil no transmet bé les seves doctrines quan diu que ell té per cert el que apareix a la sensació.⁴ Aquest error prové de no haver distingit entre dues doctrines diferents; la igual dependència del cos de la percepció i del pensament, i el diferent valor gnoseològic d'ambdós. Tot i que Demòcrit fa aquesta distinció, Aristòtil creu que, com que tenen el mateix origen, també han de tenir igual valor, i d'això es conclou que ell situa la veritat en la sensació, però en sostenir-ho no descriu la doctrina de Demòcrit, sinó que la considera des d'un punt de vista fals.⁵ Això és confirmat per totes

¹ ARISTÒTIL, *De sens.*, 2.

² TEOFRAST, *De sens.*, cap. 9.

³ ARISTÒTIL, *De an.*, I. 2 i 5; *Met.*, III. 4; TEOFRAST, *De sens.*, I; SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII. 121.

⁴ ARISTÒTIL, *De an.*, I. 2; *Met.* IV, 5.

⁵ NATORP, *Forschungen zur Geschichte des Erkenntnisproblems im Altertum*, Berlín 1884, pàg. 175, 178. Cf. ZELLER, *Die Philosophie der Griechen*, Leipzig 1877-82, vol. I, pàg. 722.

LA TEORIA DEL CONEIXEMENT

les doctrines que coneixem de Demòcrit, que distingeix dues menes de coneixement; la percepció i el pensament. La primera és donada pels sentits i és obscura, el segon és el que jutja l'altra, té per criteri la raó i és l'únic genuí.¹ La percepció la fa provenir de la irrupció en nosaltres de les imatges² quan entren en contacte amb els nostres sentits³ i produeixen una sensació que actua sobre el sentit que té una estructura semblant a elles,⁴ mentre que d'algunes coses no se'n dona percepció perquè els sentits no poden captar-les.⁵ Així, hi veiem, diu Demòcrit, mitjançant la introducció de les imatges, les quals però no entren directament en la pupil·la, sinó que d'aquestes ve figurat l'aire que hi ha entre l'ull i la cosa, i aquella resta sòlida i distinta, i en color és introduïda en els ulls dels homes.⁶

Hi sentim quan l'aire portat a l'espai buit provoca un moviment que entra per les orelles, on es té la sensació de la veu, que sorgeix de l'aire condensat que hi entra amb força.⁷ De la mateixa manera, els somnis són provocats per imatges que pertanyen de tots els cossos com a conseqüència de llur escalfor; les imatges són tan fines i es mouen tan depressa que no poden fer acció sobre l'ull, i tenen un moviment tan dèbil que no venen immediatament a la consciència, sinó només quan ha cessat el moviment comunicat a l'ànima pels sentits.⁸ El pensament també prové de les imatges,⁹ sorgeix quan l'ànima està en proporció amb el seu movi-

¹ SEXT EMPÍRIC, *Adv. math.*, VII, 139.

² PSEUDO-PLUTARC, *Placit.*, VI, 8.

³ ARISTÒTIL té raó a dir que ell reduí tota percepció a objecte del tacte, i per tant tot sentit al tacte (*De sens.*, 4).

⁴ TEOFRAST, *De sens.*, 50.

⁵ ESTOBEU, *Flor.*, 233.

⁶ TEOFRAST, *De sens.*, 50.

⁷ TEOFRAST, *De sens.*, 55.

⁸ PLUTARC, *Quaest. conviv.*, VIII, 10, 2.

⁹ PLUTARC, *Plac.*, IV, 8.